

महाराष्ट्राची आर्थिक पाहाणी २०१५-१६

वने

७.४१ महाराष्ट्र राज्याचे एकूण वनक्षेत्र सन २०१४-१५अखेर ६१५७३.०३ चौ.कि.मी. होते व ते राज्याच्या भौगोलिक क्षेत्राच्या २०.०१ टक्के होते. त्यापैकी वन व महसुल विभागाच्या अधिपत्याखाली सन २०१४-१५ अखेर अनुक्रमे ५५२४९.८६चौ. कि. मी. व १४५२.७८ चौ. कि. मी. क्षेत्र होते व ते राज्याच्या एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या (३०७७१३ चौ. कि. मी. क्षेत्र) अनुक्रमे १७.९५ टक्के व ०.४७ टक्के होते. यावरून राज्यामध्ये कृषि व्याप्त क्षेत्रानंतर दुसरे मोठे क्षेत्र वनाखाली असल्याचे दिसून येते. तसेच सन २०१४-१५ अखेर ३६९०.६५ चौ. कि.मी (अस्थायी) वन क्षेत्र महाराष्ट्र वनविकास महामंडळाकडे (म.व.वि.म.) हस्तांतरीत करण्यात आले, जे भौगोलिक क्षेत्राच्या १.२० टक्के होते. महाराष्ट्र खाजगी वने (संपादन) अधिनियम, १९७५ च्या तरतुदीनुसार ज्या खाजगी वनांना भारतीय वन अधिनियम, १९२७ चे विशिष्ट कलम लागू होते त्यांना राखीव वनांचा दर्जा प्राप्त झाला. सन २०१४-१५ अखेर ११७९.७४ चौ.कि.मी (अस्थायी) खाजगी वनक्षेत्र वन विभागाच्या अधिपत्याखाली आणण्यात आले, जे एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या ०.३८ टक्के होते. वनव्याप्त क्षेत्राची विभागणी खालील तक्त्या मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता :- वनव्याप्त क्षेत्राची विभागणी

(क्षेत्र चौ. कि. मी.) (अस्थायी)

अ. क्र.	यंत्रणेचे नांव	एकूण वनक्षेत्र २०१४-१५	एकूण भौगोलिक क्षेत्राशी टक्केवारी
1	वनविभाग	५५२४९.८६	१७.९५
2	महसुल विभाग	१४५२.७८	०.४७
3	म.व.वि.मं.लि(FDCM)	३६९०.६५	१.२०
4	वनविभागाच्या अखत्यारित आणलेली खाजगी वने	११७९.७४	०.३८
एकूण		६१५७३.०३	२०.०१

स्रोत : वनवृत्त (प्रा./वन्यजीव)(सर्व)

वन क्षेत्रातून मौल्यवान मालमत्ता निर्माण करण्याच्या उद्देशाने वन विभागाकडून महाराष्ट्र वनविकास महामंडळाकडे वनक्षेत्र हस्तांतरीत करण्यात आले. सन १९७४-७५ पासून २०१४-१५ पर्यंत एकूण ३६९०.६५

चौ.कि.मी. (अस्थायी) वनक्षेत्र महामंडळाकडे हस्तांतरित करण्यात आले व त्यापैकी ३५६८.१९ चौ.कि.मी. राखीव, तर १२२.३४ चौ.कि. मी. क्षेत्र संरक्षित वनाचे होते.

७.४२ वन्यजीव व राष्ट्रीय उद्याने /अभयारण्ये

राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाच्या निर्देशानुसार व भारतीय वन्यजीव संस्थान यांच्या मार्गदर्शनात अखिल भारतीय व्याघ्र, सहशिकारी व भक्ष्यप्राणी व त्यांच्या अधिवासाची पडताळणी सन 2014 मध्ये करण्यात आली. त्याआधारे राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाने जारी केलेल्या अहवालानुसार महाराष्ट्रात 190 वाघ असल्याचे जाहीर केलेले आहे. (स्रोत : कक्ष- २२(६), अप्रमुवसं(निसर्ग पर्यटन व वन्यजीव प्रशासन) /

वन्यजीव आणि राष्ट्रीय उद्याने /अभयारण्ये यांच्या अंतर्गत राबविण्यात येत असलेल्या केंद्र पुरस्कृत योजनांची माहिती तक्ता ७.३४ मध्ये दिली आहे.

तक्ता ७.३४ वन्यजीव व राष्ट्रीय उद्याने / अभयारण्यासंबंधीची माहिती

योजना	क्षेत्र चौ.कि.मी		खर्च (कोटी रुपये)		
	Core	Buffer	२०१३-१४	२०१४-१५	२०१५-१६
I व्याघ्र प्रकल्प					ऑगस्ट पर्यंत
i) मेळघाट	१५००.४९	१२६८.०३	४.९४	२५.६०	०.८३
ii) ताडोबा-अंधारी	६२५.८२	११०१.७७	२७.२६	५.४०	०.५७
iii) पेंच	२५७.२६	४८३.९५	४.४६	४.११	१.०५
iv) सहयाद्री	६९०.६४	१६२६.७६	१.७३	१.६३	०.२५
v) नवेगाव-नागझिरा	६५३.६७	-	०.८३	१.६९	१.००
vi) बोर	१३८.१२	-	०.३८	०.७७	०.०४
II राष्ट्रीय उद्याने /अभयारण्याचा विकास					
	६१८५.५५		५.०८	४.४२	-
III हत्ती प्रकल्प कोल्हापूर	उ.ना.	उ.ना.	०.२०	०.३८२	-

स्रोत : कक्ष- 22(6), अप्रमुवसं(निसर्ग पर्यटन व वन्यजीव प्रशासन)

वन उत्पादने

७.४३ राज्यातील प्रमुख व गौण वनउत्पादन व त्यांचे मूल्य याबाबतची माहिती तक्ता ७.३५ मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता ७.३५ वनोत्पादन व मूल्य

(कोटी रुपये)

वनोत्पादन	उत्पादनाचे परिमाण	2013-14		2014-15*		2015-16**	
		उत्पादन	मूल्य	उत्पादन	मूल्य	उत्पादन	मूल्य
(अ) मुख्य वनोत्पादने							
इमारती लाकुड	लाख घन मीटर	१.१२	२९३.३०	१.११	२१३.२५	१.१४	२४५.६२
जळावू लाकुड	लाख घन मीटर	३.४३	५५.१४	१.८९	२०.५७	१.९५	३५.३८
एकूण (अ)			३४८.४४		२३३.८२		२८०.९९
(ब) गौण वनोत्पादने							
बांबू	लाख मेट्रीक टन	०.३४	१८.९०	०.२३	३०.२६	१.५८	३०.२४
तेंदू	लाख स्टॅंडर्ड बग	४.५४	६२.९२	४.६२	५६.२१	२.१४	६४.७२
गवत	मेट्रीक टन	६५६	०.११	४८३	०.१३	४०३	०.०४
डिंक	क्विंटल	४२३१	१.३४	२०२२	२.७६	२२७२	२.९४
इतर			१०.७६		९.५९		१०.५७
एकूण (ब)			९४.०३		९८.९५		१०८.५१
एकूण (अ+ब)			४४२.४७		३३२.७७		३८९.५०

* अस्थायी (वरिल आकडेवारीत व.वि.म.मं यांच्या आकडेवारीचा समावेश केलेला आहे) ** अंदाजित

स्रोत : अग्रमुवसं(संसाधन उपयोग), मुवसं (प्रा.)(सर्व)

वृक्षारोपण

७.४४ वृक्षारोपण करणे हे २० कलमी कार्यक्रमातील एक कलम असून याची अंमलबजावणी प्रामुख्याने वन विभाग, महाराष्ट्र वन विकास महामंडळ व सामाजिक वनीकरण संचालनालय यांचेमार्फत करण्यात येते. याअंतर्गत वनविभाग आणि वनविकास महामंडळामार्फत सन २०१४-१५ मध्ये १११.७६ कोटी रुपये खर्च करण्यात आले. वनविभाग व वनविकास महामंडळाने २०१४-१५ मध्ये केलेल्या लागवडीचे लक्ष्य व साध्य याबाबतची माहिती खालील तक्त्यात मध्ये दर्शविली आहे.

७.३६ वनवृत्तनिहाय वृक्षारोपण क्षेत्राचे लक्ष्य व साध्य

(क्षेत्र हेक्टरमध्ये)(अस्थायी)

वनवृत्त	लक्ष्य	साध्य	टक्केवारी	एकुण खर्च रु.लखात
ठाणे	६३७०	११७८९	१८५.०७	१६५५.९३
नाशिक	५३२५	७४१७	१३९.२९	११२२.८३
धुळे	७६००	१०३१६	१३५.७४	१६७५.४६
पुणे	५४००	५४१३	१००.२४	९७२.३५
कोल्हापूर	५०००	९८०४	१९६.०८	१२४८.५३
औरंगाबाद	७८७५	५९८३	७५.९७	९२६.८९
अमरावती	२७१०	४०५९	१४९.७८	३३६.९५
यवतमाळ	४५००	६०६३	१३४.७३	६४८.८४
नागपूर	६२५०	८१९४	१३१.१०	६५८.५६
चंद्रपूर	३६४५	४४२६	१२१.४३	४०३.३७
गडचिरोली	८५७०	११८९१	१३८.७५	६३९.९९
एकूण (वनविभाग)	६३२४५	८५३५५	१३४.९६	१०२८९.७०
FDCM (वनविकास महामंडळ)	४०००	३३१४	८२.८५	८८६.७०
एकूण	६७२४५	८८६६९	१३१.८६	१११७६.४०

स्त्रोत : कक्ष-१, मुवसं(संयुक्त वन व्यवस्थापन नियोजन व विकास)

संत तुकाराम वनग्राम योजना

७.४५ जनतेमध्ये वनाच्या व वन्यजीवांच्या महत्वाबाबत जागृती निर्माण करणे, अवैध वृक्षतोड, अतिक्रमण, इत्यादीपासून वनांचे संरक्षण करण्याकरीता सन 2006-07 मध्ये संत तुकाराम वनग्राम योजना सुरु करण्यात आली. या योजनेखालील १५५०० गावांमधुन एकुण १२५१७ संयुक्त वन व्यवस्थापन समित्या गठित करण्यात आल्या आहेत. सन २०१३-१४ या वर्षात सर्वोत्कृष्ट काम करणा-या जिल्हा आणि राज्यस्तरावरील तीन समित्यांना तसेच मराठवाडयातील एका समितीला संत तुकाराम वनग्राम योजने अंतर्गत उत्कृष्ट व संयुक्त वन व्यवस्थापन समिती रोख पुरस्कार देण्यात आला. या योजने अंतर्गत सन २०१२-१३ मध्ये रुपये ६२.९३ लाख, सन २०१३-१४ मध्ये रुपये ६२.९६ लाख खर्च झालेला आहे. तथापि सन २०१४-१५ मध्ये उत्कृष्ट काम करणा-या संयुक्त वनव्यवस्थापन समित्यांची निवड अद्याप झालेली नाही. याबाबतची माहिती खालील तक्त्यात दिलेली आहे.

(रूपये लाखात)

अ.क्र.	तपशिल	२०१२-१३		२०१३-१४		२०१४-१५	
		लक्ष्य	साध्य	लक्ष्य	साध्य	लक्ष्य	साध्य
1	वनांचे व वन्यजीवांचे महत्व, वनांचे संरक्षण व अतिक्रमण थांबविणेबाबत प्रसिद्धी करणे	६२.९६	६२.९३	६२.९६	६२.९६	६४.०४	-
	एकुण						

स्रोत : कक्ष- 1, मुवसं(संयुक्त वन व्यवस्थापन नियोजन व विकास)

Forests

7.41 The total forest area of Maharashtra State at the end of the year 2014-15 was 61573.03 sq. km. (Provisional) constituting about 20.01% of geographical area of the state. The forest areas under the administrative charge of the Forest department and Revenue Department were 55249.86 sq. km. and 1452.78 sq km respectively the end of the year 2014-15 and were 17.95 percent and 0.47 per cent respectively of the total geographical area of the State (3,07,713 sq. km). This shows that the forest in the state was the second largest land use sector after agriculture. The Forest area transferred to Forest Development corporation of Maharashtra (FDCM) at the end of the year 2014-15 was 3690.65 sq. km. (Provisional) constituting about 1.20 per cent of the geographical area. According to provision of Maharashtra Private Forest (Acquisition) Act, 1975 private forest, to which certain sections of Indian Forest Act, 1927 were applied, attained status of Reserved Forest. At the end of the year 2014-15, the area of private forest brought under possession of Forest Department was 1179.74 sq. kms.(provisional) which constituted about 0.38 per cent of total geographical area of the State. The distribution of the forest area is shown in Table below

Table -- Distribution of forest area (Area in Sq Km) (Provisional)

Sr. no.	Name of the Agency	Total Forest Area 2014-15	Percentage to total Geographical area
1	Forest Department	55249.86	17.95
2	Revenue Department	1452.78	0.47
3	FDCM	3690.65	1.20
4	Private Forest brought under possession of Forest Department	1179.74	0.38
TOTAL		61573.03	20.01

Source: - APCCF(Conservation), M.S. Nagpur

The forest areas were transferred from the Forest Department to FDCM with the objective of converting them into valuable assets. From the year 1974-75 to 2014-15, the total forest area transferred to corporation was 3690.65 sq. km (Provisional) of which 3568.19 sq km was from reserved forest and 122.24 sq. km. was from protected forest.

7.42 Wild life and national Parks/ Sanctuaries.

Wildlife monitoring was carried out as per the in the guidelines of National Tiger Conservation Authority and Wildlife Institute of India during the year 2014. The result of this exercise as published by National Tiger Conservation Authority indicates the presence of 190 Tigers in the State of Maharashtra. *Source :- Desk- 22(6)- APCCF(Ecotourism & Wildlife Administration)*

The information on centrally sponsored schemes implemented under Wild life and National Parks/ Sanctuaries is shown in Table 7.34

Table 7.34 Projectwise Area and Expenditure under Wild Life & National parks/ Sanctuaries

Scheme	Area sq. km		Expenditure (Rs. crore)		
			2013-14	2014-15	2015-16
I Tiger Project	Core	Buffer			
i) Melghat	1500.49	1268.03	4.94	25.60	0.57
ii) Tadoba- Andhari	625.82	1101.77	27.26	5.40	0.82
iii) Pench	257.26	483.95	4.46	4.11	1.04
iv) Sahayadri	690.64	1626.76	1.73	1.63	0.25
v) Navegaon-Nagzira	653.67	Not yet notified	0.83	1.69	1.00
vi) Bor	138.12	Not yet notified	0.38	0.77	0.04
II Development of National Parks/ Sanctuaries		6185.55	5.08	4.42	
III Elephant Project Kolhapur		N.A.	0.20	0.38	

Source :- Desk 22(6)- APCCF(Ecotourism & Wildlife Administration)

Forest Produce

7.43 The Production and value of major and minor forest produce in the state are given in

Table 7.35

Table 7.35 Production and value of Forest Produce (Value in Rs Crores)

Forest Produce	Unit of Production	2013-14		2014-15*		2015-16***	
		Production	Value	Production	Value	Production	Value
(A) Major forest produce							
Timber	LCM**	1.12	293.30	1.11	187.52	1.14	245.61
Firewood	LCM**	3.43	55.14	1.89	20.57	1.95	35.38
Total (A)			348.44		233.82		280.99
(B) Minor forest produce							
Bamboo	LMT [@]	0.34	18.90	0.23	30.26	1.58	30.24
Tendu	LSB [#]	4.54	62.92	4.62	56.21	2.14	64.72
Grass	MT	656	0.11	483	0.13	403	0.04
Gum	Qtls	4231	1.34	2022	2.76	2272	2.94
Others			10.76		9.59		10.57
Total (B)		---	94.03		98.95		108.51
Total (A+B)		---	442.47		332.77		389.50

* Provisional ** LCM- Lakh Cubic Meter @ LMT – Lakh Metric Tonnes

LSB- Lakh Standard Bag

*** anticipated (For Timber, Firewood and Bamboo figures of FDCM Ltd. were also included)

Source :- APCCF (Resource Utilization), FDCM Ltd., CCF(T)(All)

Tree Plantation

7.44 Tree plantation is one of the important points under 20 point programme, Rs.111.76 crore were spent during 2014-15 (Forest Department & Forest Development Corporation of Maharashtra Ltd.) The targets and achievement of area planted by the Forest Department during 2014-15 is shown below.

Table 7.36 Circlewise physical target of area plantation and achievement (Area in ha.)(Amt in Rs Lacs)

Circle	Target	Achievement	Percentage	Expenditure in Rs. Lakh
Thane	6370	11789	185.07	1655.93
Nashik	5325	7417	139.29	1122.83
Dhule	7600	10316	135.74	1675.46
Pune	5400	5413	100.24	972.35
Kolhapur	5000	9804	196.08	1248.53
Aurangabad	7875	5983	75.97	926.89
Amravati	2710	4059	149.78	336.95
Yavatmal	4500	6063	134.73	648.84
Nagpur	6250	8194	131.10	658.56
Chandrapur	3645	4426	121.43	403.37
Gadchiroli	8570	11892	138.75	639.99
Total	63245	85356	134.96	10289.7
FDCM	4000	3313	82.85	886.70
Grand Total	67245	88669	131.86	11176.40

Source : Desk- 1, CCF (JFM- Planning and Development)

Sant Tukaram Vangram Yojana

7.45 This scheme was launched in 2006-07 with a view to create awareness regarding the importance of forest and wild life, to protect the forest from illegal tree cutting, encroachment, etc. Under this scheme, total 12517 Joint Forest Management Committees were constituted out of 15500 villages. The best performing three committees at district and state level and one committee for Marathwada were awarded with Sant Tukaram Vangram Yojana best JFMC award during 2012-13. The expenditure incurred during the year 2012-13 was Rs. 62.93 lakh, 2013-14 was Rs. 62.96 lakh. However the selection of best Joint Forest Management Committees were not yet finalized during 2014-15.

(Amt in Rs Lacs)

Sr No	Particulars	2012-13		2013-14		2014-15	
		Target	Achievement	Target	Achievement	Target	Achievement
1.	Sant Tukaram vangram yojana (Awards to the Best Joint Forest Management Committees)	62.96	62.93	62.96	62.96	64.04	-
	Total	62.96	62.93	62.96	62.96	64.04	-

Source : Desk- 1 , CCF (Joint Forest Management- Planning and Development)

